

Моя профессиональная
карьера

ISSN

INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER

ISSN
2782-4365

Проверить
номер:

Научно-образовательный электронный журнал

ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ

Выпуск №76-3 (том 1)
(июль, 2026)

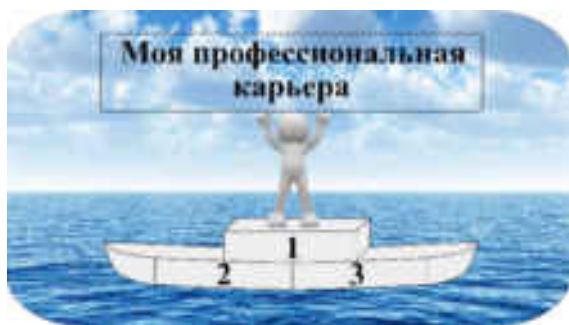

Google
Scholar

Периодичность выпуска: 1 раз в неделю

Сайт: mpcareer.ru/oinv21veke. Почта: obrmpcareer@mail.ru

Международный научно-образовательный
электронный журнал
«ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ»

ISSN 2782-4365

УДК 37

ББК 94

**Международный научно-образовательный электронный журнал
«ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №76-3 (том 1) (июль,
2026). Дата выхода в свет: 20.07.2026.**

Журнал объединяет авторов на территории стран СНГ и помогает обмениваться передовыми научно-образовательными исследованиями.

Содержит научные работы отечественных и зарубежных авторов по экономическим, техническим, философским, юридическим и другим наукам.

Миссия научно-образовательного электронного журнала «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ» состоит в поддержке интереса читателей к оригинальным исследованиям и инновационным подходам в различных тематических направлениях, которые способствуют распространению лучшей отечественной и зарубежной практики в интернет пространстве.

Целевая аудитория журнала охватывает работников сферы науки и образования (педагоги, учителя, ученые, преподаватели, научные сотрудники, бакалавры, магистранты, аспиранты).

Материалы публикуются в авторской редакции. За соблюдение законов об интеллектуальной собственности и за содержание работ ответственность несут авторы работ. Мнение редакции может не совпадать с мнением авторов научных работ. При использовании и заимствовании материалов ссылка на издание обязательна.

© ООО «МОЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КАРЬЕРА»

© Коллектив авторов

СОДЕРЖАНИЕ

Название научной статьи, ФИО авторов	Номер страницы
Shakhlo Davirova Shukurullaevna PhD, Baxtiyorova Farangiz Ulugbek qizi THE IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON THE DEVELOPMENT OF THE INTERNATIONAL ECONOMY	7
Азиев Ядулла Гасан оглы, Маммадова Гюльшан Нуреддин кызы, Алиев Асаф Асиф оглы AZƏRBAYCANIN TRANZIT IMKANLARININ GENİŞLƏNDİRİLMƏSİNDƏ ZƏNGƏZUR DƏHLİZİNİN ROLU	16
Азиев Ядулла Гасан оглы ZƏNGƏZUR DƏHLİZİ VƏ MULTIMODAL DAŞIMALARIN İNKİŞAF PERSPEKTİVLƏRİ	32
Гельдыева Марал, Чжоу Гуаньву МАШИННОЕ ОБУЧЕНИЕ - МЕТОДЫ РАСПОЗНАВАНИЯ УСЛОВИЙ БУРЕНИЯ НА ОСНОВЕ ДЕРЕВЬЕВ РЕШЕНИЙ	48
Yakubov N.A. THE ROLE OF THE LUXURY AND PREMIUM SERVICES SECTOR IN ECONOMIC DIVERSIFICATION	54
Криштоб Олеся Викторовна КОНСУЛЬТАЦИЯ ДЛЯ ВОСПИТАТЕЛЕЙ «ИГРОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ОБРАЗОВАНИИ И ВОСПИТАНИИ»	64
Бабаева Назокат Бахтияровна АЛОҲИДА ИҚТИДОРЛИ БОЛАЛАРНИ ПСИХОЛОГИК ҚЎЛЛАБ-ҚУВВАТЛАШ ВА РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ АМАЛИЙ ЖИҲАТЛАРИ	69
Атаджыков Хакберды Тангрыгулыевич РОЛЬ ГОСУДАРСТВЕННОГО БЮДЖЕТА В СТАБИЛИЗАЦИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ	73
Атаджыков Хакберды Тангрыгулыевич РОЛЬ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ В ФИНАНСИРОВАНИИ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА	79
Халмурадова Оразсолтан, Сапарова Айнур, Гарлыев Сапармурат СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ВЫСШИМИ УЧЕБНЫМИ ЗАВЕДЕНИЯМИ ТУРКМЕНИСТАНА В УСЛОВИЯХ РЕАЛИЗАЦИИ СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ ВЫСШЕГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ НА 2026–2052 ГОДЫ	86

ФИО автора(-ов): *Азиев Ядулла Гасан оглы*

Старший преподаватель

Нахчыванский Государственный Университет

Азербайджанская Республика, город Нахчыван

Название публикации: «ZƏNGƏZUR DƏHLIZI VƏ MULTIMODAL DAŞIMALARIN İNKİŞAF PERSPEKTİVLƏRİ»

Annotasiya. Zəngəzur dəhlizi XXI əsrdə beynəlxalq nəqliyyat-kommunikasiya sisteminin mühüm strateji halqalarından biri kimi çıxış etməkdədir. Dəhlizin yaradılması təkcə Azərbaycan üçün deyil, həm də region ölkələri üçün iqtisadi, sosial və siyasi baxımdan geniş imkanlar açır. Bu dəhliz vasitəsilə Azərbaycanla Naxçıvan Muxtar Respublikası arasında birbaşa quru əlaqəsinin bərpası reallaşmaqla yanaşı, regionun tranzit-logistika xəritəsi də əhəmiyyətli şəkildə dəyişəcəkdir. Dəhliz Orta Asiyadan Avropaya, eləcə də Şimal-Cənub istiqamətində daşımaların şaxələndirilməsi üçün yeni marşrut imkanı yaradır.

Məqalədə Zəngəzur dəhlizinin multimodal daşımalar baxımından üstünlükləri ətraflı təhlil olunur. Multimodal daşımalar – dəmir yolu, avtomobil, dəniz və hava nəqliyyatı imkanlarının integrasiyası – yükdaşımaların daha çevik, sürətli və iqtisadi cəhətdən sərfəli şəkildə həyata keçirilməsini təmin edir. Dəhlizin istifadəyə verilməsi nəticəsində tranzit xərclərinin azalacağı, logistik proseslərin optimallaşacağı, rəqəmsal gömrük sistemlərinin tətbiqi ilə səmərəliliyin artacağı proqnozlaşdırılır. Bundan əlavə, Azərbaycan, Türkiyə, Rusiya, İran, Orta Asiya ölkələri və Avropa bazarları arasında ticarət əlaqələrinin daha da genişlənəcəyi gözlənilir.

Zəngəzur dəhlizi yalnız yükdaşımaların həcmi artırmaqla kifayətlənməyəcək, həm də enerji resurslarının ixracı, liman və terminalların effektiv istifadəsi və rəqəmsal logistika platformalarının inkişafı üçün də əlverişli şərait yaradacaqdır. Bu baxımdan dəhlizin regional əməkdaşlığa, iqtisadi integrasiyaya və qlobal ticarət şəbəkələrinə mühüm töhfə verəcəyi vurğulanır.

Məqalənin nəticələrinə əsasən, dəhlizin uğurlu fəaliyyət göstərməsi üçün beynəlxalq koordinasiyanın gücləndirilməsi, multimodal daşımaların hüquqi-institusional bazasının möhkəmləndirilməsi və rəqəmsal nəqliyyat texnologiyalarının tətbiqi zəruri hesab edilir.

Giriş.

XXI əsrdə qlobal iqtisadi inkişafın əsas hədəflərindən biri beynəlxalq nəqliyyat-logistika əlaqələrinin modernləşdirilməsi və regionlararası integrasiyanın gücləndirilməsidir. Nəqliyyat dəhlizləri yalnız malların və sərnəşinlərin daşınmasını təmin edən infrastruktur deyil, həm də regional sabitlik, iqtisadi inkişaf və siyasi əməkdaşlığın mühüm rıçağıdır. Bu baxımdan Cənubi Qafqaz bölgəsi strateji coğrafi mövqeyi ilə diqqət mərkəzində dayanır. Azərbaycan isə həm Avropa ilə Asiya arasında yerləşməsi, həm də enerji və tranzit imkanları ilə regionun nəqliyyat xəritəsində xüsusi yer tutur [1].

Azərbaycanın nəqliyyat siyasətində prioritet istiqamətlərdən biri qlobal tranzit şəbəkələrinə daha sıx integrasiya olunmaq, mövcud dəhlizlərin səmərəliliyini artırmaq və yeni marşrutların təşkili ilə logistika imkanlarını genişləndirməkdir. Bu kontekstdə Zəngəzur dəhlizi regional və beynəlxalq nəqliyyat sistemində mühüm innovativ layihə kimi çıxış edir. Zəngəzur dəhlizi yalnız Azərbaycan üçün deyil, həm də region dövlətləri üçün strateji əhəmiyyət kəsb edən geniş imkanlar açır.

Əvvəla, dəhliz Azərbaycanın əsas prioritetlərindən biri olan Naxçıvan Muxtar Respublikası ilə birbaşa quru əlaqəsinin bərpasını təmin edir. Bu, ölkədaxili integrasiyanın güclənməsi və iqtisadi fəaliyyətin daha balanslı şəkildə inkişafı üçün zəruridir. Digər tərəfdən, dəhliz Orta Asiya ölkələrinin Avropa bazarlarına çıxışını təmin etməklə beynəlxalq ticarət marşrutlarının diversifikasiyasına mühüm töhfə verəcəkdir [2].

Qlobal ticarət statistikasına nəzər salsaq, son illərdə malların daşınmasında multimodal logistikanın payı əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır. Multimodal daşımalar – dəmir yolu, avtomobil, dəniz və hava nəqliyyatının integrasiyası – nəqliyyat xərclərinin azaldılmasına, vaxt itkisinin minimuma endirilməsinə və yük axınlarının optimal idarə olunmasına imkan verir. Zəngəzur dəhlizi bu baxımdan həm regional, həm də qlobal

logistika sistemində yeni imkanlar açaraq Şərq-Qərb və Şimal-Cənub istiqamətlərində mühüm tranzit körpüsünə çevriləcəkdir.

Azərbaycanın son illərdə həyata keçirdiyi infrastruktur layihələri – Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu, Bakı Beynəlxalq Dəniz Ticarət Limanı, Şimal-Cənub dəhlizi üzrə inkişaf proqramları – ölkəni beynəlxalq logistik mərkəzə çevirmək strategiyasının tərkib hissəsidir. Zəngəzur dəhlizi isə bu sistemin tamamlayıcı elementi olaraq regional əməkdaşlığı gücləndirəcək, multimodal daşımaların həcmi artıracaq və yeni bazarlara çıxışı asanlaşdıracaqdır [3].

Eyni zamanda, dəhlizin iqtisadi əhəmiyyəti ilə yanaşı geosiyasi rolu da böyükdür. Regionda yeni kommunikasiya xətlərinin açılması qarşılıqlı etimadın və iqtisadi əməkdaşlığın artmasına, qonşu dövlətlər arasında sabit münasibətlərin formalaşmasına xidmət edə bilər. Azərbaycan, Türkiyə, Rusiya, İran və Orta Asiya ölkələrinin bu layihədə maraqlı olması Zəngəzur dəhlizini təkcə iqtisadi deyil, həm də siyasi əməkdaşlığın mühüm platformasına çevirir.

Göründüyü kimi, Zəngəzur dəhlizi Azərbaycanın tranzit potensialının artırılması, multimodal daşımaların inkişafı, regional əməkdaşlığın güclənməsi və iqtisadi sabitliyin möhkəmləndirilməsi baxımından strateji əhəmiyyət daşıyır. Bu məqalədə dəhlizin geoiqtisadi rolu, tranzit imkanlarının genişləndirilməsi, regional əməkdaşlıq perspektivləri və enerji-logistika sinerjisi ətrafı şəkildə araşdırılacaqdır [4].

Zəngəzur dəhlizinin geoiqtisadi əhəmiyyəti.

Zəngəzur dəhlizi XXI əsrdə global geoiqtisadi münasibətlər sistemində yeni mərhələnin simvolu kimi qiymətləndirilə bilər. Onun əhəmiyyəti yalnız region daxilində nəqliyyat əlaqələrinin bərpası ilə məhdudlaşmır, həm də beynəlxalq ticarət marşrutlarının yenidən formalaşmasına təsir göstərir. Bu dəhliz Avropa ilə Asiyanı birləşdirən strateji tranzit xətti olmaqla, Azərbaycanın və bütövlükdə Cənubi Qafqazın global logistika şəbəkəsinə daha sıx inteqrasiyasını təmin edir.

Əvvəla, Zəngəzur dəhlizi Azərbaycanın global nəqliyyat dəhlizlərində mövqeyini möhkəmləndirir. Hazırda ölkə “Şimal-Cənub” və “Şərq-Qərb” dəhlizlərinin qovşağında yerləşərək təbii tranzit körpüsü rolunu oynayır. Zəngəzur dəhlizinin

açılması ilə bu üstünlük daha da güclənəcək, Azərbaycan Orta Asiya, Türkiyə, Rusiya, İran və Avropa bazarlarını birləşdirən əsas mərkəzlərdən birinə çevriləcək [5].

İqtisadi baxımdan dəhliz bir neçə mühüm nəticə vəd edir:

1. Ticarət xərclərinin azalması.

Dünya Bankının araşdırmalarına görə, nəqliyyat marşrutlarının qısaltılması və logistika proseslərinin sadələşdirilməsi ticarət xərclərini 15–25% aralığında azalda bilər. Zəngəzur dəhlizi Orta Asiya ölkələri üçün Avropa bazarına çıxışı 600–1000 km yaxınlaşdırır ki, bu da həm vaxt, həm də vəsait baxımından ciddi qənaət deməkdir.

2. Multimodal daşımaların genişlənməsi.

Dəhliz dəmir yolu, avtomobil, dəniz və hava nəqliyyatı arasında integrasiyanı gücləndirərək multimodal logistika mərkəzi funksiyasını daşıyır. Bu, region ölkələrinə daha sürətli, etibarlı və dayanıqlı yükdaşımaları həyata keçirməyə imkan verəcək. Xüsusilə Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu, Bakı Beynəlxalq Dəniz Ticarət Limanı və Ələt azad iqtisadi zonası ilə sinerji yaradan Zəngəzur dəhlizi regional ticarətin strukturunu dəyişdirəcək [6].

3. Enerji ixracı və infrastruktur integrasiyası.

Azərbaycanın enerji strategiyasının əsas istiqamətlərindən biri ixrac marşrutlarının şaxələndirilməsidir. Dəhliz vasitəsilə gələcəkdə qaz, neft və elektrik ötürmə xətlərinin də çəkilməsi nəzərdə tutula bilər. Bu, həm enerji təhlükəsizliyini gücləndirəcək, həm də regionda integrasiyanı daha möhkəm iqtisadi əsaslara bağlayacaqdır [7].

4. Yeni bazarlara çıxış.

Zəngəzur dəhlizi yalnız Orta Asiya–Avropa xətti ilə məhdudlaşmır. O, həm də Türkiyə vasitəsilə Aralıq dənizi hövzəsinə, İran vasitəsilə isə Fars körfəzi və Cənubi Asiya bazarlarına çıxış imkanlarını artırır. Bu, Azərbaycanın “logistika qovşağı” statusunu daha da gücləndirəcək.

Geosiyasi və geoiqtisadi aspektlər.

Dəhliz həm də regional siyasi münasibətlərdə yeni mərhələ açır. Azərbaycan və Türkiyə üçün strateji önəm daşıyan layihə eyni zamanda Rusiyanın və İranın maraq dairəsinə daxildir. Orta Asiya respublikaları üçün isə bu marşrut Xəzər dənizi vasitəsilə

Avropaya ən qısa və sərfəli çıxış yoludur. Avropa İttifaqı və Çin də bu layihədə dolayı maraq göstərirlər: Avropa enerji və nəqliyyat təhlükəsizliyi baxımından, Çin isə “Bir Kəmər, Bir Yol” təşəbbüsünün davamlılığı üçün.

Makroiqtisadi təsirlər.

Zəngəzur dəhlizi bölgədə iqtisadi artımı stimullaşdıracaq, tranzit gəlirlərini artıracaq və yeni iş yerləri yaradacaq. Azərbaycan üçün bu, həm büdcə gəlirlərinin şaxələndirilməsi, həm də qeyri-neft sektorunun gücləndirilməsi baxımından əhəmiyyətli bir addımdır. Qonşu ölkələr üçün isə yeni logistika imkanları və ixrac bazarlarına çıxış genişlənəcək [8].

Sosial-iqtisadi nəticələr.

Dəhlizin açılması regionda infrastrukturun modernləşməsinə, sərhədyanı bölgələrin inkişafına və əhalinin rifah səviyyəsinin artmasına töhfə verəcək. Yük və sərnişin axınlarının intensivləşməsi turizm, xidmət və istehsal sahələrinin də inkişafını stimullaşdıracaqdır.

Geoiqtisadi reallıq.

Hazırda dünya iqtisadiyyatında “qısaldılmış marşrutlar” və “sürətli logistika” əsas prioritetlərdən biridir. Əgər əvvəllər enerji resurslarının çıxarılması və nəqliyyatı ön planda idisə, indi daha çox vaxtın və məsafənin optimallaşdırılması tələb olunur. Zəngəzur dəhlizi məhz bu tendensiyaya cavab verir və ona görə də regionda ən mühüm geoiqtisadi layihələrdən biri hesab edilir [9].

Nəticə etibarilə, Zəngəzur dəhlizi yalnız nəqliyyat layihəsi deyil, həm də regional və global geoiqtisadi münasibətlərin transformasiya mexanizmidir. O, Azərbaycanı regionun əsas tranzit qovşağına çevirməklə yanaşı, Avrasiya məkanında yeni əməkdaşlıq formatlarının formalaşmasına zəmin yaradır.

Cədvəl 1. Zəngəzur dəhlizi üzrə əsas üstünlüklər və çağırışlar

Aspekt	Üstünlüklər	Çağırışlar
Geoiqtisadi mövqe	Avropa-Asiya arasında ən qısa tranzit marşrut	Regional siyasi risklər

Nəqliyyat	Multimodal daşımalar üçün geniş imkan	İnfrastrukturun tam hazır olmaması
Enerji	Qaz, neft və elektrik ixracı üçün yeni kəmərlər marşrutları	Beynəlxalq koordinasiyanın zəruriliyi
Ticarət	Orta Asiya–Avropa ticarət dövriyyəsinin artımı	Tarif və gömrük harmonizasiyası
Regional əməkdaşlıq	Türkiyə, Azərbaycan, Orta Asiya ölkələri üçün integrasiya platforması	Ermənistanla siyasi münasibətlər

Multimodal daşımaların inkişaf perspektivləri

Qlobal logistika sistemində son illərin əsas tendensiyalarından biri multimodal daşımaların inkişafıdır. Bu, yüklərin müxtəlif nəqliyyat növləri – dəniz, dəmir yolu, avtomobil və hava – vasitəsilə vahid zəncir daxilində daşınmasını nəzərdə tutur. Multimodal modelin üstünlüyü ondan ibarətdir ki, müxtəlif infrastruktur və marşrutlar sinxron şəkildə fəaliyyət göstərir, nəticədə daşımaların sürəti artır, xərclər azalır və etibarlılıq yüksəlir. Zəngəzur dəhlizi də məhz bu konsepsiyanın mərkəzində dayanır və region üçün yeni logistik imkanlar yaradır [10].

1. Regional logistika qovşaqlarının formalaşması.

Azərbaycan artıq Ələt Beynəlxalq Dəniz Ticarət Limanı və Ələt Azad İqtisadi Zonası ilə regional logistika mərkəzinə çevrilməkdədir. Zəngəzur dəhlizi bu imkanları daha da genişləndirərək multimodal daşımaların effektiv həyata keçirilməsinə zəmin yaradır. Buradan keçən yüklər Orta Asiyadan Xəzər vasitəsilə Bakıya gətiriləcək, daha sonra dəmir yolu və avtomobil şəbəkələri ilə Türkiyə və Avropa bazarlarına yönləndiriləcəkdir [11].

2. Dəmir yolu daşımalarının üstünlüyü.

Multimodal sistemdə dəmir yolu nəqliyyatı əsas baza rolunu oynayır. Bakı–Tbilisi–Qars (BTQ) xətti artıq Avropaya qədər uzanan möhkəm dəmir yolu dəhlizi kimi fəaliyyət göstərir. Zəngəzur dəhlizinin işə düşməsi BTQ ilə integrasiyanı gücləndirəcək

və yük dövriyyəsini dəfələrlə artıracaq. Bununla da regionda dəmir yolu daşımaları daha rəqabətqabiliyyətli olacaq.

3. Avtomobil nəqliyyatı ilə sinerji.

Multimodal daşımaların səmərəliliyi üçün avtomobil yolları da mühüm əhəmiyyət daşıyır. Azərbaycan son illərdə beynəlxalq standartlara uyğun magistralın inşasına böyük investisiyalar yatırmışdır. Zəngəzur dəhlizi vasitəsilə avtomobil nəqliyyatı həm sərhədyanı ticarəti, həm də qısa məsafəli yüklərin daşınmasını dəstəkləyəcək. Bu, xüsusilə kənd təsərrüfatı məhsullarının ixracı üçün əlverişli imkan yaradacaq [12].

4. Hava nəqliyyatı ilə əlaqə.

Multimodal sistemin vacib komponentlərindən biri də hava nəqliyyatıdır. Azərbaycanın Heydər Əliyev Beynəlxalq Hava Limanı və regionlarda yeni logistik hava qovşaqlarının yaradılması multimodal daşımaları sürətləndirəcək. Zəngəzur dəhlizindən keçən yüklər Bakı və Naxçıvan üzərindən hava daşımaları ilə dəstəklənə bilər ki, bu da yüksək dəyərli və tez xarab olan malların ticarətini genişləndirəcək.

5. Rəqəmsal logistika platformaları.

Multimodal daşımaların inkişafı yalnız fiziki infrastrukturla məhdudlaşmır. Eyni zamanda rəqəmsal həllərin tətbiqi vacibdir. “Ağıllı logistika” sistemləri, blokçeyn texnologiyası və rəqəmsal gömrük prosedurları vasitəsilə sənəd dövriyyəsinin sürətləndirilməsi mümkün olacaq. Azərbaycan artıq bu istiqamətdə addımlar atır və Zəngəzur dəhlizinin açılması ilə rəqəmsal nəqliyyat şəbəkələrinin regionda tətbiqi daha da genişlənəcək [13].

6. Multimodal daşımaların iqtisadi üstünlükləri.

- **Xərclərin azaldılması:** müxtəlif nəqliyyat növlərinin optimal kombinasiyası nəticəsində logistika xərcləri 15–20% azala bilər;
- **Sürətin artırılması:** yükün daha qısa zamanda təyinat nöqtəsinə çatdırılması regional ticarətdə rəqabət üstünlüyü yaradır;
- **Etibarlılıq:** yüklərin izlənməsi və marşrutların diversifikasiyası riskləri minimuma endirir;

- **Yeni bazarlara çıxış:** multimodal imkanlar məhsulların geniş coğrafiyaya ixracını təmin edir [14].

7. Zəngəzur dəhlizinin multimodal imkanları.

Zəngəzur dəhlizi Orta Asiya ölkələrinin istehsal məhsullarının Xəzər dənizi üzərindən Avropaya daşınmasında əsas tranzit marşrut olacaq. Eyni zamanda, Avropa malları Türkiyə və Azərbaycan vasitəsilə Orta Asiya bazarına çıxacaq. Bu sinxronlaşma regionda ticarət dövriyyəsini əhəmiyyətli dərəcədə artıracaq və Azərbaycanı logistika “hub”ına çevirəcək [15].

8. Geoiqtisadi perspektivlər.

Multimodal daşımlar təkcə iqtisadi deyil, həm də geosiyasi baxımdan mühüm əhəmiyyət daşıyır. Azərbaycanın tranzit ölkə statusunun möhkəmlənməsi, Avropa–Asiya marşrutlarının alternativliyinin təmin edilməsi və enerji ilə yanaşı qeyri-neft sektorunun ixrac potensialının artırılması strateji üstünlüklərdir.

Nəticə olaraq, Zəngəzur dəhlizi əsasında multimodal daşımların inkişafı regionun logistik xəritəsini tamamilə dəyişəcək. Bu sistem həm tranzit ölkələr üçün əlavə gəlir mənbəyi yaradacaq, həm də qlobal ticarətdə yeni “qısaldılmış marşrut” modelini formalaşdıracaq. Gələcəkdə bu dəhliz yalnız Azərbaycan üçün deyil, bütün Cənubi Qafqaz və Orta Asiya regionu üçün iqtisadi sabitliyin və integrasiyanın əsas dayaqlarından birinə çevriləcək.

Cədvəl 2. Multimodal daşımların potensialı (2030 proqnozu)

Daşınma növü	Cari həcmələr (mln ton)	2030 proqnozu (mln ton)	Artım faizi
Dəmir yolu	15	35	+133%
Avtomobil yolu	8	20	+150%
Dəniz (Xəzər limanı)	12	25	+108%
Boru kəmərləri (enerji)	40	65	+62%

Hava nəqliyyatı	0.5	1.5	+200%
-----------------	-----	-----	-------

Regional əməkdaşlıq perspektivləri

Zəngəzur dəhlizi yalnız logistika və tranzit imkanları ilə məhdudlaşmır, eyni zamanda region ölkələri arasında əməkdaşlığın yeni mərhələyə yüksəlməsi üçün geniş platforma yaradır. Bu dəhliz vasitəsilə iqtisadi integrasiya, ticarət həcmnin artması, enerji əməkdaşlığı və mədəni-humanitar əlaqələrin möhkəmlənməsi mümkün olacaqdır.

1. Azərbaycan–Türkiyə əməkdaşlığı.

Azərbaycan və Türkiyə arasında strateji müttəfiqlik münasibətləri uzun illərdir ki, davamlı olaraq güclənir. Zəngəzur dəhlizi bu tərəfdaşlığı daha da möhkəmləndirəcək və iki ölkə arasında birbaşa quru əlaqəsini təmin edəcək. Bu, həm enerji resurslarının, həm də qeyri-neft məhsullarının daşınmasını asanlaşdıracaq. Bundan əlavə, birgə sənaye parklarının yaradılması və ixrac yönümlü istehsal sahələrinin inkişafı üçün də əlverişli şərait formalaşacaq.

2. Azərbaycan–Rusiya əməkdaşlığı.

Rusiya üçün Zəngəzur dəhlizi həm Cənubi Qafqazla, həm də Orta Asiya və Türkiyə üzərindən Avropa bazarları ilə integrasiya imkanı yaradır. Moskva, Azərbaycanın tranzit potensialını qiymətləndirərək, dəhliz vasitəsilə öz ixrac məhsullarını daha qısa müddətdə Yaxın Şərq və Aralıq dənizi ölkələrinə çıxara bilər. Bu, həm də “Şimal–Cənub” nəqliyyat dəhlizi ilə sinerji yaradaraq, regionun geoiqtisadi mövqeyini gücləndirəcək.

3. Azərbaycan–İran əməkdaşlığı.

İranın regiondakı coğrafi mövqeyi və enerji ehtiyatları Zəngəzur dəhlizini daha da strateji əhəmiyyətli edir. Tehran bu marşrut vasitəsilə Avropa bazarlarına çıxış imkanlarını genişləndirə bilər. Eyni zamanda, İranın “Şimal–Cənub” layihəsində iştirakı ilə “Şərq–Qərb” marşrutu arasında əlaqələrin güclənməsi region ölkələri üçün əlavə üstünlüklər yaradacaq.

4. Orta Asiya ölkələri ilə əməkdaşlıq.

Qazaxıstan, Özbəkistan, Türkmənistan və Qırğızıstan üçün Zəngəzur dəhlizi əsasən Avropa bazarlarına çıxış imkanlarını genişləndirən “qapı” rolunu oynayacaq. Xəzər dənizi üzərindən Azərbaycana daşınan yüklərin dəmir yolu ilə Türkiyə və Avropaya çatdırılması bu ölkələrin logistika xərclərini əhəmiyyətli dərəcədə azaldacaq. Bu əməkdaşlıq həm də kənd təsərrüfatı və sənaye məhsullarının ixracı üçün yeni imkanlar açacaq.

5. Avropa İttifaqı ilə əməkdaşlıq.

Avropa üçün Zəngəzur dəhlizi enerji təhlükəsizliyi və alternativ marşrutların təminatı baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Azərbaycan vasitəsilə Avropaya nəql olunan qaz və elektrik enerjisi bu əməkdaşlığı gücləndirir. Multimodal daşımalar isə Avropa şirkətlərinə Asiya bazarlarına daha sürətli çıxış imkanı verir. Eyni zamanda, Avropa İttifaqı ilə texnologiya, rəqəmsal logistika və yaşıl enerji layihələrində əməkdaşlıq perspektivləri mövcuddur.

6. Regional iqtisadi integrasiya imkanları.

Zəngəzur dəhlizi ətrafında formalaşan əməkdaşlıq platforması Cənubi Qafqazı və Orta Asiyayı vahid logistik məkana çevirə bilər. Bu integrasiya çərçivəsində:

- Birgə investisiya fondlarının yaradılması;
- Ticarət gömrük prosedurlarının sadələşdirilməsi;
- Enerji və nəqliyyat infrastrukturunun birgə idarə edilməsi kimi təşəbbüslər gündəmə gələ bilər.

7. Mədəni və humanitar əməkdaşlıq.

Nəqliyyat əlaqələrinin bərpası yalnız iqtisadi deyil, eyni zamanda humanitar integrasiyanı da gücləndirəcək. Zəngəzur dəhlizi sayəsində ölkələr arasında turizm marşrutlarının artması, tələbə və akademik mübadilələrin genişlənməsi, elmi-texnoloji əməkdaşlığın dərinləşməsi mümkündür. Bu, region xalqları arasında qarşılıqlı etimadı artıracaq.

8. Geosiyasi əməkdaşlıq perspektivləri.

Zəngəzur dəhlizinin açılması, əslində, regionda dayanıqlı sülhün təmin olunmasına da xidmət edir. Çünki iqtisadi və logistika maraqlarının ortaq müstəvidə

birleşdirilməsi siyasi sabitliyi gücləndirir. Bu kontekstdə dəhliz həm Cənubi Qafqazda, həm də daha geniş Avrasiya məkanında əməkdaşlığın yeni modelini formalaşdırmaq potensialına malikdir [16].

Nəticə olaraq, Zəngəzur dəhlizi regional əməkdaşlıq üçün çoxşaxəli imkanlar təqdim edir. Bu imkanların reallaşdırılması isə yalnız iqtisadi mənfəət deyil, həm də uzunmüddətli sabitlik, qarşılıqlı etimad və davamlı inkişaf üçün strateji zəmin yaradacaq. Azərbaycan bu prosesdə əsas tranzit və təşəbbüskar ölkə kimi regionun integrasiyasında aparıcı rol oynayacaqdır.

Şəkil 1. Regional əməkdaşlıq modeli.

Regional əməkdaşlıq modelinin izahı.

7. Beynəlxalq Təşkilatlar

- BMT, Dünya Bankı, ÜTT, regional inkişaf bankları kimi qurumlar global səviyyədə əməkdaşlıq platforması yaradır.
- Onların tövsiyə və dəstəyi regional təşəbbüslərə legitimlik və resurs təmin edir.

8. Dövlətlərarası Əməkdaşlıq

- İkitərəfli və çoxtərəfli sazişlər vasitəsilə dövlətlər arasında strateji tərəfdaşlıq qurulur.

- Enerji, nəqliyyat, təhlükəsizlik və ticarət sahələrində ortaq layihələr icra olunur.

9. İqtisadi Forumlar

- Beynəlxalq sərgilər, biznes şuraları və investisiya forumları əməkdaşlığın iqtisadi əsasını gücləndirir.
- Şirkətlər və investorlar üçün əməkdaşlıq imkanları yaradır.

10. Regional Təşkilatlar

- GUAM, İKT, MİK və digər regional strukturlar əməkdaşlığı koordinasiya edir.
- Ümumi strategiya və proqramların həyata keçirilməsinə nəzarət olunur.

11. Yerli Qurumlar

- Bələdiyyələr, dövlət agentlikləri və qeyri-hökumət təşkilatları regional əməkdaşlıq siyasətini yerli səviyyədə tətbiq edir.
- Qərarların icrası və monitorinqi burada aparılır.

12. Əhali / Sektor

- Əməkdaşlığın son hədəfi cəmiyyət və biznes sektorudur.
- Regional əməkdaşlıq nəticəsində sosial rifah, iqtisadi inkişaf və mədəni integrasiya güclənir.

Nəticə və təkliflər

Zəngəzur dəhlizi XXI əsrdə regional iqtisadiyyatın, logistika infrastrukturunun və enerji əməkdaşlığının strateji dayaqlarından biri olmaq potensialına malikdir. Bu dəhlizin açılması yalnız Azərbaycan üçün deyil, bütün region ölkələri üçün yeni imkanlar yaradır və beynəlxalq ticarət xəritəsini yenidən formalaşdırır. Əldə olunan nəticələri aşağıdakı məqamlarla ümumiləşdirmək olar:

Əldə olunan nəticələr:

1. **Geoiqtisadi üstünlüklər.** Zəngəzur dəhlizi Azərbaycanın tranzit potensialını artıraraq, ölkəni Şərq–Qərb və Şimal–Cənub dəhlizlərinin qovşağına çevirir. Bu, Azərbaycanı regionda logistik mərkəzə çevirməklə yanaşı, onun beynəlxalq nəqliyyat şəbəkəsində mövqeyini möhkəmləndirir.

2. **Multimodal daşımların stimullaşdırılması.** Dəhliz dəmir yolu, avtomobil, dəniz və hava nəqliyyatı arasında integrasiyanı gücləndirir, rəqəmsal logistika platformalarının tətbiqini aktuallaşdırır və daşımların xərclərini əhəmiyyətli dərəcədə azaldır.
3. **Enerji ixracı imkanlarının genişlənməsi.** Azərbaycan qazı, nefti və elektrik enerjisi üçün yeni ixrac marşrutlarının açılması Avropa və region ölkələrinin enerji təhlükəsizliyinə əlavə töhfə verir.
4. **Regional əməkdaşlığın güclənməsi.** Dəhliz vasitəsilə Azərbaycan, Türkiyə, Rusiya, İran, Orta Asiya ölkələri və Avropa İttifaqı arasında iqtisadi əlaqələr möhkəmlənir, ticarət həcmi artır və birgə investisiya layihələri üçün zəmin formalaşır.

Sosial-humanitar təsirlər. Dəhlizin açılması ilə yanaşı, turizm potensialı genişlənir, mədəni mübadilə imkanları artır və region xalqları arasında qarşılıqlı etimad mühitinin güclənməsi mümkün olur [17].

Təkliflər:

Məqalənin nəticələrinə əsaslanaraq, Zəngəzur dəhlizinin potensialından səmərəli istifadə üçün aşağıdakı təkliflər irəli sürülə bilər:

1. **Regional integrasiya mexanizmlərinin gücləndirilməsi.**
 - Azərbaycan, Türkiyə, Rusiya, İran və Orta Asiya ölkələri arasında nəqliyyat-logistika üzrə koordinasiya şuraları yaradılmalıdır.
 - Gömrük prosedurları sadələşdirilməli, “bir pəncərə” prinsipi tətbiq edilməlidir.
2. **Multimodal infrastrukturun inkişafı.**
 - Dəhliz boyunca logistika mərkəzləri, sənişin və yük terminalları inşa edilməli, dəmir yolu və avtomobil yollarının sinxron fəaliyyəti təmin edilməlidir.
 - Limanlarla integrasiyanın gücləndirilməsi və rəqəmsal idarəetmə sistemlərinin tətbiqi daşımların effektivliyini artıracaqdır.

3. Enerji əməkdaşlığının genişləndirilməsi.

- Qaz, neft və elektrik enerjisi kəmərlərinin dəhlizlə integrasiyası təmin edilməli, yaşıl enerji layihələri də nəqliyyat şəbəkəsinə paralel şəkildə inkişaf etdirilməlidir.
- Avropa İttifaqı və Asiya ölkələri ilə enerji təhlükəsizliyi sahəsində strateji tərəfdaşlıq dərinləşdirilməlidir.

4. Rəqəmsal logistikanın tətbiqi.

- Yük daşımalarının izlənməsi, gömrük rəsmiləşdirilməsi və ödənişlərin idarə olunması üçün rəqəmsal platformalar yaradılmalıdır.
- Süni intellekt və böyük verilənlər (Big Data) texnologiyalarından istifadə etməklə, daşımaların marşrutlaşdırılması optimallaşdırılmalıdır.

5. Regional sülh və sabitlik.

- Dəhlizin fəaliyyətə başlaması üçün region ölkələri arasında siyasi dialoq və qarşılıqlı etimad mühiti gücləndirilməli, iqtisadi əməkdaşlıq münaqişələrin aradan qaldırılmasına xidmət etməlidir.
- Beynəlxalq təşkilatların dəstəyi ilə multilateral əməkdaşlıq formatları (məsələn, Azərbaycan–Türkiyə–Orta Asiya üçtərəfli platformaları) inkişaf etdirilməlidir.

6. İnsan kapitalının və turizmin inkişafı.

- Dəhliz üzərində yerləşən bölgələrdə yeni **iş yerləri**, peşə təlim mərkəzləri yaradılmalı, yerli əhəlinin sosial rifahı artırılmalıdır.
- Turizm marşrutlarının inkişafı regionun iqtisadiyyatına əlavə gəlir mənbəyi gətirəcəkdir.

Ümumi nəticə olaraq, Zəngəzur dəhlizi yalnız tranzit dəhlizi deyil, həm də regional iqtisadi integrasiya, enerji təhlükəsizliyi və sosial-siyasi sabitlik üçün mühüm platformadır. Onun uğurlu fəaliyyəti region ölkələrinin birgə siyasi iradəsinə, infrastruktur yatırımlarına və uzunmüddətli əməkdaşlıq strategiyalarına bağlı olacaqdır. Əgər bu istiqamətdə məqsədyönlü addımlar atılırsa, Zəngəzur dəhlizi təkcə Azərbaycan və qonşu ölkələr üçün deyil, həm də Avrasiya məkanında global əhəmiyyətli logistik körpü funksiyasını yerinə yetirə biləcəkdir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Kamalov, R. (2022). “Zəngəzur dəhlizi və Cənubi Qafqazın geoiqtisadi mənzərəsi.” *Regional Araşdırmalar Jurnalı*, 5(2), 45–57.
2. Велиев, С. М. О. (2024). Цифровизация автотранспортной инфраструктуры. *Форум молодых ученых*, (4 (92)), 3-7.
3. Оглы, А. Я. Г., & Мамедов, Ф. И. (2024). Роль железнодорожного транспорта в военной логистике. *CETERIS PARIBUS*, (5), 20-22.
4. Азиев, Я. Г. О. (2024). ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОЗКИ ХЛЕБА И ХЛЕБОБУЛОЧНЫХ ИЗДЕЛИЙ. *Universum: технические науки*, 5(4 (121)), 50-51.
5. Farajov, A. (2021). Regional integration and economic development via transport corridors. *Journal of Central Asian Studies*, 9(1), 101–118.
6. Алиев, А. А., & Велиев, С. М. (2024). ТРАНСПОРТ И ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ. *Мировая наука*, (4 (85)), 40-49.
7. Məmmədov, A. (2023). Enerji təhlükəsizliyi və nəqliyyat dəhlizləri. Bakı: Təhsil Nəşriyyatı.
8. Aliyev, A., Haziyeu, Y., Valiyev, S., & Aliyev, S. (2024). Transport and Environmental Problems. *Scientific Work*, 18(5), 20-26.
9. Ядулла, Г., & Мамедова, У. (2023). Влияние железнодорожного транспорта на окружающую среду и пути их решения. *Scientific Collection «InterConf»*, (181), 390-395.
10. Heydarov, T. (2020). Azərbaycan və Orta Dəhliz: Tranzit imkanlarının genişlənməsi. Bakı: Azərbaycan Nəqliyyat Jurnalı, 3(1), 12–28.
11. Mahmudova, S. V., Haziyeu, Y. H., & Ajdarova, N. J. (2025). Digitalization of Transport Systems as a Driver of Azerbaijan’s Economic Transformation. *International Journal on Technical and Physical Problems of Engineering (IJTPE)*, 17(4), 298.
12. Оглы, А. Я. Г., & Мамедов, Ф. И. (2024). Роль автомобильного транспорта в военной логистике. *IN SITU*, (5), 14-17.

13. Huseynov, N. (2020). Geopolitical and geoeconomic implications of the Zangezur corridor. *Caspian Policy Review*, 4(3), 55–70.
14. Азиев, Я. Г. О. (2024). ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОЗКИ ХРУПКИХ ГРУЗОВ: ИСКУССТВО ОБЕСПЕЧЕНИЯ БЕЗОПАСНОСТИ И НАДЕЖНОСТИ. *Universum: технические науки*, 3(3 (120)), 11-12.
15. Rustamov, M. (2022). Digital logistics and transport optimization in Azerbaijan. Baku: *Transport Innovations Journal*, 2(4), 14–27.
16. Aliyev, A., Haziyeu, Y., Valiyev, S., & Aliyev, S. (2024). Nəqliyyat dəhlizləri və Azərbaycanın tranzit potensialı. *Transport*, 18(12/14), 19.
17. Азиев, Я., Ахундова, Г., & Мамедова, У. (2024). Особенности перевозки негабаритных грузов автомобильным транспортом. *Scientific Collection «InterConf+»*, (42), 519-525.